

CZU: 343.351(478)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6565417>

POZIȚIA INFRAȚIUNII DE ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ ÎN CADRUL SISTEMULUI DE DREPT AL REPUBLICII MOLDOVA

Deonis TOMOV

Universitatea de Stat din Moldova

Criminalitatea, ca fenomen social și economic, implică multe laturi și aspecte pe care este cazul să le identificăm și să le abordăm atât la nivel doctrinar, cât și practico-aplicativ în vederea sporirii ansamblului anti-infracțiune. Un aspect major în abordarea fenomenului criminalității vizează cunoașterea formelor de manifestare a acestuia în diverse sfere ale activității umane, inclusiv din perspectivă criminologică, precum criminalitatea aparentă, criminalitatea legală și criminalitatea reală.

Dinamica fenomenului infracțional din ultimii ani și eforturile instituțiilor statului și ale societății civile de a-i face față într-o manieră coerentă și eficace impune realizarea unei strategii naționale de prevenire a criminalității, cum ar fi, în cazul corupției, Strategia Națională de Integritate și Anticorupție din 2017-2020 (în prezent continuată).

Dar cel mai anevoios pentru o societate este când însuși funcționarul acelei societăți, cel care sub jurământ s-a obligat să satisfacă un serviciu în folosul societății și statului, devine și el un potențial delincvent care utilizează funcția și atribuțiile ce-i revin pentru a obține foloase necuvenite și a-și aranja o viață mult mai bogată decât cea pe care în principiu nu ar putea să o posede. Din acest considerent am și ales să studiez „îmbogățirea ilicită” – fenomen infracțional cunoscut societății pentru o perioadă scurtă, începând cu anul 2014, când în Codul penal al Republicii Moldova a apărut art.330² normă de incriminare care și până acum trezește discuții privind aplicabilitatea și eficacitatea ei.

Respectiv, este un subiect foarte actual din motivul că atât practica judiciară în domeniul urmăririi penale, cât și cea judecătorească se confruntă cu probleme ce țin de aplicabilitatea în practică a normelor penale ce incriminează faptele de îmbogățire ilicită. Aici ne referim nu doar la norma incriminatoare, dar și la alte norme care reglementează confiscarea bunurilor, probarea diferenței substanțiale, sarcinii probei etc.

Cuvinte-cheie: criminalitate, prevenire, societate, funcționar, îmbogățire ilicită, urmărire penală, practică judecătorească, normă de incriminare, corupție, confiscare.

POSITION OF THE CRIME OF ILLEGAL ENRICHMENT IN THE LEGAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Crime, as a social and economic phenomenon, involves many aspects that need to be identified and addressed both doctrinally and practically-applicatively in order to increase the anti-crime ensemble. A major aspect in approaching the phenomenon of crime is to know the forms of its manifestation in various spheres of human activity, including from a criminological perspective, such as apparent crime, legal crime and real crime.

The dynamics of the criminal phenomenon in recent years and the efforts of state institutions and civil society to deal with it in a coherent and effective manner requires the implementation of a national strategy to prevent crime, as, in the case of corruption, the National Integrity and Anticorruption Strategy from 2017-2020 (currently continued).

But the most difficult thing for a company is when the official of that company, the one who under oath undertook to perform a service for the benefit of society and the state, also becomes a potential delinquent who uses his function and duties to obtain undue benefits, to ensure a much richer life than that which, in principle, he could not have. For this reason, I also chose to study "illicit enrichment" – a criminal phenomenon known to society for a short period, starting with 2014 when the drafting of the Criminal Code of the Republic of Moldova appeared art.330², a rule of incrimination which arouses applicability and its effectiveness.

Respectively, it is a very current topic, because the judicial practice in both criminal and judicial proceedings faces problems related to the applicability in practice of criminal rules that criminalize acts of illicit enrichment, and here we refer not only to the incriminating rule, but also to other norms such as those regulating the confiscation of property, proof of substantial difference, burden of proof, etc.

Keywords: crime, prevention, society, civil servant, illicit enrichment, prosecution, prosecution, indictment, corruption, confiscation.

Introducere

Din punctul de vedere al caracterului social, infracțiunea atentează la persoană, la drepturile și libertățile acesteia, la proprietate, la mediul înconjurător, la orânduirea constituțională, la suveranitate, la independență și la integritatea teritorială a statului, la pacea și la securitatea omenirii. Infracțiunea este vătămătoare sau pe-

riculoasă pentru valorile sociale, fiind generatoare, de asemenea, de relații sociale de conflict între făptuitor și persoana vătămată și între făptuitor și societate. Infracțiunea este o faptă socială prin aceea că, pe de o parte, datorită materialității și rezonanței sale sociale, tulbură ordinea socială, iar, pe de altă parte, exprimă o anumită poziție a făptuitorului față de rânduiețile sociale fiind, cu alte cuvinte, un act de conduită antisocială. Infracțiunea este o încălcare a unor norme de conduită prestabilite, norme care apar și sunt posibile numai în societate, în relații sociale. Prin încălcarea normelor de conduită, infracțiunea capătă semnificația de faptă ilicită și antisocială. Astfel, una dintre amenințările pe care societatea le resimte actualmente este comiterea infracțiunilor prevăzute în Capitolul XV al Codului penal al Republicii Moldova, și anume – infracțiuni contra bunei desfășurări a activității publice.

Rezultate și discuții

Subiectul infracțiunii sub denumirea marginală de îmbogățire ilicită, prevăzută în art.330² din Codul penal al Republicii Moldova, actualmente a devenit unul dintre cele mai populare subiecte în spațiul teoretic, practic și cel al mass-media.

În linii generale, se poate menționa că îmbogățirea ilicită este incriminată în Republica Moldova deja de opt ani, dar până în prezent au fost pronunțate doar două sentințe de condamnare din cele 50 de cauze penale inițiate de către organele de drept. Doar o sentință dintre aceste două este cu executare, iar cealaltă cu amendă [1].

Pentru a intra în esența poziției infracțiunii date și a cunoaște de ce aplicabilitatea art.330² CP RM a întâmpinat o stagnare, trebuie să ne întoarcem la etapa inițială, și anume – la adoptarea acestui articol. Conform Legii privind actele legislative, nr.780-XV din 27.12.2001, la adoptarea oricărui proiect de lege, primii pași ai legiuitorului în vederea propunerii cărorva modificări pot fi urmăriți prin „Note informative”, cum și în cazul îmbogățirii ilicite.

Astfel, unul dintre primele acte evidențiate în adoptarea art.330² CP RM, îl constituie „Nota informativă la Proiectul de lege privind modificarea și completarea unor acte normative” [2], care a prevăzut completarea Codului penal cu o nouă componentă de infracțiune. Dacă e să analizăm mesajul Notei informative, obiectivul principal de adoptare a acestei infracțiuni reiese din art.20 al Convenției ONU împotriva corupției. Din Nota informativă reiese că, în contextul creării climatului „zero toleranță” față de corupție, s-a considerat necesară aplicarea unor măsuri legislative în sensul art.20 din Convenție prin includerea în Codul penal a unei noi componente de infracțiune: art.330² „Îmbogățirea ilicită”. Astfel, este de menționat că dispoziția normei prevăzute în Notă suna puțin diferit decât cea actuală din Cod, și anume – se considera îmbogățire ilicită „Deținerea de către o persoană cu funcție de răspundere sau persoană publică, personal sau prin intermediul unor persoane terțe, a bunurilor despre care știa sau trebuia să știe că valoarea acestora depășește substanțial veniturile dobândite licit”.

În expertiza CoE (expert Tilman HOPE) pe marginea proiectului legii a fost menționat că „Proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative prezintă o modalitate inovatoare în vederea evitării problemei drepturilor omului, de obicei asociată acestei infracțiuni (prezumția de nevinovăție și auto-incriminarea). Îmbogățirea ilicită, după cum este definită în proiectul de lege, ar lăsa sarcina probei pe deplin la discreția urmăririi penale. În timp ce peste 40 de țări din întreaga lume au introdus deja în legislația penală această infracțiune, Republica Moldova ar fi prima țară din Europa, în afară de Ucraina, care ar face acest lucru. Odată ce această nouă infracțiune a trecut testul practic, ea ar putea servi ca model și pentru alte țări din regiune, care deliberează cu privire la introducerea acestei infracțiuni” [3, p.166]. Respectiv, la 23.12.2013 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În urma acestui amendament, *inter alia*, Codul penal a fost completat cu două articole noi: art.106¹ intitulat „Confiscarea extinsă” și art.330² denumit „Îmbogățirea ilicită”.

Fără a întrerupe mersul logic, se accentuează că în majoritatea legislațiilor statelor (circa 40, cum ar fi Lituania, Argentina, Angola, Algeria etc.) în care este incriminată îmbogățirea ilicită, care, de altfel, sunt (state) în curs de dezvoltare, este inversată sarcina probei [4, p.20-21].

Dar să ne întoarcem la evoluția treptată a infracțiunii de îmbogățire ilicită. Pentru prima dată infracțiunea de îmbogățire ilicită s-a evidențiat în practica judecătorească în anul 2017, adică din momentul includerii art.330² în Codul penal și până la prima incriminare au trecut deja aproximativ patru ani, ceea ce demonstrează o stagnare în domeniul investigațiilor de către organele competente.

În pofida acestui fapt, în temeiul mai multor circumstanțe, dosarul a început să fie examinat doar în 2019. Bănuiesc că în rândul practicienilor și teoreticienilor care abordează îmbogățirea ilicită acest dosar va fi încă foarte mult timp studiat și discutat.

Dar cel mai interesant este faptul că a fost nevoie de aproximativ șase ani ca organele competente să atragă atenția supra aplicării în practică a acestui articol. Iar la moment avem o Decizie a Curții Constituționale care în principiu puțin a luminat lucrurile în materia aplicării art.330² CP RM. Aș dori să fac o mică incursiune în detaliile acestei Decizii.

În Decizia Curții Constituționale de inadmisibilitate a sesizării nr.158/g2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art.330² și 352¹ CP RM găsim o interpretare a faptului cum se stabilește depășirea substanțială a mijloacelor dobândite.

Din punct de vedere practic, circumstanțele de fapt sunt următoarele: Pe rolul Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, se află cauza penală de învinuire a XY de comiterea infracțiunilor prevăzute de art.330² și 352¹ CP RM. În cadrul ședinței de judecată XY a solicitat ridicarea excepției de neconstituționalitate a textelor „valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite” din art.330² și „inclusiunea intenționată a unor date incomplete sau false, neinclusiunea intenționată a unor date în declarația de avere și interese personale” din art.352¹ alin.(2) CP RM. Dar noi ne vom axa totuși pe compartimentul ce ține de îmbogățire ilicită. Prin încheierea din 29 august 2019, instanța de judecată a admis cererea de ridicare a excepției și a sesizat, în acest sens, Curtea Constituțională în vederea soluționării ei.

În argumentarea excepției de neconstituționalitate, autorul susține că textul „valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite” din art.330² CP RM nu corespunde exigențelor calității legii impuse de articolul 23 din Constituție.

Răspunsul Curții a fost următorul: Curtea relevă că prevederile articolului 330² CP RM au mai constituit obiect al controlului de constituționalitate. Prin Hotărârea nr.6 din 16 aprilie 2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi din CP RM și CPP RM (confiscarea extinsă și îmbogățirea ilicită) Curtea a recunoscut constituționale prevederile articolului. Totodată, în § 91 al hotărârii respective Curtea a subliniat că incriminarea faptelor în legile penale, stabilirea pedepsei pentru ele, precum și alte reglementări se întemeiază pe rațiuni de politică penală, iar legea penală constituie un ansamblu de reguli juridice, care urmează a fi formulate într-o manieră clară, concisă și precisă. De asemenea, Curtea a statuat că legiuitorul, prin prisma articolelor 60 alin.(1) și 72 alin.(3) lit.n) din Constituție, dispune de plenitudinea aprecierii situațiilor ce necesită a fi reglementate prin norme legale. Acest drept semnifică posibilitatea de a decide asupra oportunității adoptării actului legislativ reieșind din politica penală promovată în interesul general.

Odată cu pronunțarea Hotărârii nr.6 din 16 aprilie 2015, Curtea a trimis o adresă către Parlament, în care a menționat necesitatea înlăturării de către legislativ a deficiențelor din definiția infracțiunii de îmbogățire ilicită, cuprinsă în articolul 330² CP RM, în vederea reglementării noțiunii „valoare care depășește substanțial mijloacele dobândite”.

Pe 17 iunie 2016 Parlamentul a adoptat Legea nr.133 privind declararea averii și a intereselor personale, scopul acestei legi fiind instituirea măsurilor de prevenire și de combatere a îmbogățirii nejustificate, a conflictelor de interese, a stărilor de incompatibilitate, precum și a încălcării regimului juridic al restricțiilor și limitărilor.

Curtea observă că în art.2 din Legea privind declararea averii și a intereselor personale este definită noțiunea de „diferență substanțială”. Astfel, „diferența substanțială” reprezintă o diferență care depășește 20 de salarii medii lunare pe economie între averea dobândită și veniturile obținute de către subiectul declarării împreună cu membrii familiei, concubinul/concubina pe parcursul exercitării mandatelor sau a funcțiilor publice ori de demnitate publică în aceeași perioadă.

În acest context, Curtea menționează că sintagma „valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite” cuprinsă la articolul 330² CP RM este clară și previzibilă și că sensul său poate fi înțeles de orice destinatar, pentru ca să-și poată adapta conduita la exigențele legii.

Prin urmare, Curtea menționează că, de vreme ce nu au intervenit elemente noi de natură să determine reconsiderarea jurisprudenței sale, atât soluția, cât și considerentele menționate în Hotărârea nr.6 din 16 aprilie 2015 referitoare la articolul 330² alin.(1) CP RM sunt valabile și în prezenta cauză. În final Curtea Constituțională a emis o Decizie de inadmisibilitate privind excepția de neconstituționalitate [5].

Practica noastră se bucură și de încă o sentință în domeniul incriminării îmbogățirii ilicite, dar care nu a avut un mare efect asupra clarificării problematicei aplicării legii, din simplul motiv că învinuitul și-a recunoscut săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu și a solicitat ca judecata să se facă în baza probelor administrate în faza de urmărire penală conform art.364¹ CPP RM.

Actualmente urmărim intensificarea organelor de stat sub competența cărora cade îmbogățirea ilicită și aici mă refer la un număr mai mare de Acte de constatare efectuate de către Autoritatea Națională de Integritate și de dosare pornite pe numele mai multor funcționari publici, de demnitate publică de către Procuratura Anticorupție, Serviciul de Informații și Securitate, Centrul Național Anticorupție și Serviciul Protecție Internă și Anticorupție. Iar pentru perfectarea cadrului legal care va crește calitatea aplicării legii, la momentul de față de către instituția Președinției Republicii Moldova, a fost înaintat Parlamentului Proiectul de lege pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova nr.985/2002, care prevede următoarele modificări esențiale legate de aplicarea confiscării extinse și îmbogățirii ilicite:

Articolul 106¹ alin.(1) și (2) vor avea următorul cuprins:

(1) Sunt supuse confiscării și alte bunuri decât cele enumerate la art.106, în cazul în care persoana este condamnată pentru comiterea infracțiunilor prevăzute la articolele 158, 165, 206, 208¹, 208², 217 – 217⁴, 218 – 220, 236 – 240, 243, 248 – 253, 256, 260³, 260⁴, 279, 280, 283, 284, 290, 292, 302, 324 – 329, 330², 332 – 335¹ sau pentru comiterea infracțiunilor pentru care legea prevede pedeapsa maximă privativă de libertate de cel puțin 4 ani, dacă fapta a fost comisă din interes material.

(2) Confiscarea extinsă se dispune dacă sunt întrunite cumulativ următoarele condiții: a) valoarea bunurilor dobândite de persoana condamnată, într-o perioadă de 5 ani înainte de săvârșirea infracțiunii, precum și pentru perioada după săvârșirea infracțiunii, până la data adoptării sentinței, depășește suma de 20 de salarii medii pe economie față de veniturile dobândite licit de aceasta, iar persoana condamnată nu poate prezenta argumentele și dovezile suplimentare că bunurile respective sunt dobândite pe alte căi decât cele ilegale; b) instanța de judecată își formează convingerea că bunurile respective provin din activități infracționale. Convingerea instanței se poate baza inclusiv pe disproporția dintre veniturile licite și averea persoanei.

La fel, articolul 106¹ se completează cu alineatele (2¹) și (2²) cu următorul cuprins:

(2¹) Confiscarea extinsă poate fi dispusă inclusiv în cazul în care persoana acuzată sau suspectată de săvârșirea unei infracțiuni prevăzute la alin.(1) a decedat sau în cazul judecării cauzei în lipsa inculpatului atunci când acesta se ascunde de la prezentarea în instanță.

(2²) Confiscarea extinsă poate fi dispusă și asupra bunurilor transferate către terți, dacă aceștia știau sau ar fi trebuit să știe că scopul transferului a fost evitarea confiscării.

În art.330² alin.(1) textul „depășește substanțial mijloacele dobândite” se substituie cu textul „depășește suma de 20 de salarii medii lunare pe economie din mijloacele legal dobândite”. Astfel, articolul va avea următorul conținut: „Deținerea de către o persoană cu funcție de răspundere sau de către o persoană publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește suma de 20 de salarii medii lunare pe economie din mijloacele legal dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit” [6].

Concluzii

Din câte observăm, în pofida mai multor încercări de a perfecta cadrul normativ al îmbogățirii ilicite, doar acum sesizăm o eventuală schimbare a textului legii care ar clarifica problematica aplicării practice a art.330² CP RM.

Referitor la ceea ce s-a abordat anterior, doresc să fac o totalizare asupra poziției actuale a infracțiunii de îmbogățire ilicită. Remarcabil este faptul că legislația în domeniul incriminării îmbogățirii ilicite și instrumentele necesare aplicării confiscării extinse sunt pasibile de eventuale modificări. Consider că modificările legislației care se propun vor ajuta organele de drept în prevenirea și combaterea îmbogățirii ilicite, iar personal vin cu următoarele propuneri:

1. Stabilirea unui cadru legal privind competența organelor de drept care sunt implicate în acțiuni de investigații și urmărire penală. Aceasta se motivează prin faptul că actualmente nu există o prevedere care să precizeze în competența cărui organ de urmărire penală sau de investigații intră îmbogățirea ilicită. Din evenimentele care au derulat în ultimul timp observăm activitatea SIS, ANI, CNA,

SPIA care au investigat astfel de dosare, iar punctul lor comun îl reprezintă Procuratura Anticorupție sau Procuratura pentru combaterea criminalității organizate și cauze speciale.

2. Efectuarea modificărilor în legislație anterior menționate.

La etapa dată astfel de modificări sunt necesare pentru a stabili o poziție fermă a art.330² CP RM în vederea prevenirii și combaterii îmbogățirii ilicite.

Referințe:

1. <https://www.zdg.md/importante/dosarele-de-imbogaire-ilicita-doua-condamnari-zero-confiscari-i-zeci-de-bugetari-milionari-in-libertate-anchetai-in-baza-unei-legi-cu-multe-semne-de-intrebare/> [Accesat: 12.02.2022]
2. <https://monitorul.gov.md/ro/search?keywords=&min=45&max=54&from=&to=> [Accesat: 12.02.2022]
3. VÎRLAN, P. Istoricul apariției și incriminării îmbogățirii ilicite. În: *Materialele Conferinței „Integrare prin cercetare și inovare”*, Universitatea de Stat din Moldova, 7-8 noiembrie 2020.
4. DERENČINOVIĆ, D. Criminalization of Illegal Enrichment: In: *Freedom for Fear*, 2009, no.4.
5. Curtea Constituțională. Decizie de inadmisibilitate a sesizării nr.158g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art.330/2 și 352/1 din Codul Penal nr.131 din 05.12.2019. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr.14-23, art.9.
6. Proiectul de lege pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova nr.985/2002

Date despre autor:

Deonis TOMOV, doctorand, Școala doctorală *Științe Juridice*, Universitatea de Stat din Moldova; inspector în Direcția generală Asigurare operativă a Centrului Național Anticorupție.

E-mail: tomov.deonis.96@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2439-6738

Prezentat la 11.03.2022